

Οι αμαρτίες του Χριστιανισμού

✖ Η θρησκευτική ηθική

“Θρησκευτική ηθική” στην παρούσα συζήτηση σημαίνει οποιονδήποτε κώδικα αξιών ο οποίος ανάγεται στις υποτιθέμενες εντολές κάποιου υπερφυσικού όντος. Αυτή η άποψη για την ηθική παρουσιάζεται καθαρά στη Βίβλο (π.χ. Δέκα Εντολές) και γενικά χαρακτηρίζει κάθε θρησκεία εξ αποκαλύψεως.

Η θρησκευτική ηθική κατά βάση υπερασπίζεται μια οικουμενική ηθική τάξη που έχει καθιερωθεί από τον θεό και υφίσταται ανεξάρτητα από τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος γεννιέται μέσα σ’ αυτήν την ηθική δομή, όπου ανακαλύπτει πως το πρωτεύον καθήκον του είναι η υπακοή σε ό,τι υπαγορεύει ο υπερφυσικός νομοθέτης του. Η ηθική, σύμφωνα με την άποψη αυτή, υπηρετεί τους σκοπούς του θεού, όχι του ανθρώπου, και ο άνθρωπος οφείλει να υποτάσσεται στον ηθικό κώδικα. Η βασικότερη αρετή είναι η υπακοή και το βασικότερο παράπτωμα η ανυπακοή.

Το προφανέστερο χαρακτηριστικό της θρησκευτικής ηθικής είναι η αυταρχική της φύση. Από τη στιγμή που το “καλό” ή το “ηθικό” ορίζονται με αναφορά στο θείο θέλημα, πρόκειται για μια θεωρία θεμελιωμένη σε εξουσιαστική σχέση. Και όπου έχουμε εξουσία, έχουμε κυρώσεις -και όπου έχουμε κυρώσεις έχουμε ηθικούς κανόνες. Οι κανόνες, όπως θα δούμε, είναι βασικής σημασίας για τη μεταηθική της θρησκευτικής ηθικής. Οι κανόνες είναι για τη θρησκευτική ηθική ότι τα πρότυπα για την ορθολογική ηθική.

Ο κανόνας είναι μια λειτουργική αρχή που συνοδεύεται από κυρώσεις. Η κύρωση είναι ένα σωματικό ή ψυχολογικό μέσο πίεσεως ή εκφοβισμού, που χρησιμοποιείται με στόχο την εξώθηση στην υπακοή σε κάποια λειτουργική αρχή. Ας πάρουμε ως παράδειγμα κάποιους κανόνες που συναντάμε καθημερινά: τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας.

Αν το όριο ταχύτητας σε μια πινακίδα δεν συνοδευόταν από την απειλή της επιβολής του από την τροχαία, δεν θα ήταν κυριολεκτικά νόμος, ή, για αυτό που μας ενδιαφέρει, δεν θα λειτουργούσε ως κανόνας. Οι νόμοι συνοδεύονται από την απειλή της τιμωρίας από το κράτος σε περίπτωση ανυπακοής· αυτή είναι η σχετική κύρωση, και αυτός είναι ο λόγος που προσδιορίζονται ως κανόνες. Η κρατική κύρωση της τιμωρίας υφίσταται με στόχο να εξωθεί στη συμμόρφωση

προς τους νόμους.

Αν τα όρια ταχύτητας δεν επιβάλλονταν, αν δεν υπήρχε ποινή για την παράβασή τους, τότε θα λειτουργούσαν ως πρότυπα για το στόχο της ασφαλέστερης κυκλοφορίας. Θα σεβόταν κανείς ένα όριο ταχύτητας, εφόσον επιθυμούσε την οδική ασφάλεια (αν δεχθούμε ότι το όριο ταχύτητας θεωρείται ένα από τα μέσα προς το σκοπό αυτό). Η παράβαση της οδηγίας της πινακίδας μπορεί να οδηγούσε σε μεγαλύτερο αριθμό ατυχημάτων· αλλά το όριο ταχύτητας, ως πρότυπο, δεν θα συνοδευόταν από την επιβολή ποινής -από κυρώσεις- για το γεγονός της ίδιας της ανυπακοής.

Αν σέβεται κανείς το όριο ταχύτητας γιατί δεν θέλει να πάρει κλήση, ανταποκρίνεται στο όριο αυτό ως κανόνα. Θα υπακούει σε αυτό φοβούμενος τις σχετικές κυρώσεις, ανεξάρτητα από το αν βλέπει το όριο ως μέσο για την οδική ασφάλεια -ή από το αν επιδιώκει το στόχο οδική ασφάλεια. Βλέπουμε επομένως ότι δεν ακολουθούμε έναν κανόνα με τον ίδιο τρόπο που ακολουθούμε ένα πρότυπο. Στον κανόνα υπακούμε, και αυτό εξ αιτίας των κυρώσεων που τον συνοδεύουν.

Αυτή είναι η βασική διαφορά ανάμεσα σε πρότυπα και κανόνες: κίνητρο στην περίπτωση του προτύπου είναι η επιθυμία του σχετικού στόχου, ενώ στην περίπτωση του κανόνα η επιθυμία ή ο φόβος των σχετικών κυρώσεων.

Η θρησκεία κατά παράδοση επικαλείται το θέλημα του θεού ως δικαιολογία για τις ηθικές αρχές της. Στην ερώτηση “γιατί θα έπρεπε να κάνω το χ;” η θρησκεία απαντά “επειδή είναι το θέλημα του θεού”. Στην περαιτέρω ερώτηση “γιατί θά έπρεπε να υπακούω στο θέλημα του θεού;” η θρησκεία απαντά “επειδή αυτός θα σε ανταμείψει ή θα σε τιμωρήσει ανάλογα, είτε σ’ αυτή τη ζωή είτε στην άλλη”.

Έτσι γίνεται ηθική κύρωση η δύναμη ενός υπερφυσικού όντος. Τηρεί κανείς μια αρχή, όχι επειδή επιθυμεί το αποτέλεσμα που έχει αυτή, αλλά επειδή φοβάται τις κυρώσεις -στην περίπτωση αυτή την οργή του θεού.

Το θεμελιώδες χαρακτηριστικό της θρησκευτικής ηθικής είναι πως ουσιαστικά αντιμετωπίζει κάθε ηθική αρχή σαν αστυνομική διάταξη. Ανταμείβεται ή τιμωρείται κανείς, ανάλογα με το πόσο ευθυγραμμίζεται με ένα καθορισμένο σύνολο κανόνων. Οι ενέργειές που βασίζονται στους κανόνες αυτούς έχουν συνέπειες (όπως έχει κάθε ανθρώπινη πράξη), αλλά το βασικό κίνητρο για τις ενέργειες αυτές δεν είναι το κατά πόσον είναι επιθυμητές οι συνέπειες αυτές: κίνητρο γίνονται οι κυρώσεις που συνοδεύουν τους κανόνες.

Η παλαιότερη και ωμότερη μορφή κυρώσεως ενός κανόνα είναι η χρήση ή η απειλή σωματικής βίας. Αυτό στον Χριστιανισμό εμφανίζεται με το δόγμα της κολάσεως. Η πίστη στο αιώνιο μαρτύριο, που προσυπογράφουν ακόμα πολλοί παραδοσιακοί χριστιανοί, είναι αναμφίβολα το πιο φαύλο και αξιόμεμπτο δόγμα του κλασικού Χριστιανισμού. Αποτέλεσμά της είναι αμέτρητα ψυχολογικά βασανιστήρια, ιδιαίτερα στα παιδιά, στα οποία χρησιμοποιείται ως τακτική τρομοκρατήσεως για να τα κάνει υπάκουα. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα, αλλά θα αρκεστούμε σε ένα, από τα “Βιβλία για τα Παιδιά” που έγραφε ένας Άγγλος ιερέας του 19ου αιώνα, ονόματι Furniss, και που συνέχισαν να κυκλοφορούν μεταξύ των Άγγλων καθολικών και στον αιώνα μας. Ο Furniss επονομαζόταν “ο απόστολος των παιδιών” και ειδικευόταν στην περιγραφή των μαρτυριών της κολάσεως:

“Τα μάτια του καίνε σαν δυο αναμμένα κάρβουνα. Δυό μεγάλες φλόγες βγαίνουν από τα αυτιά του ... Πού και πού ανοίγει το στόμα του και ξεχύνεται καυτή φλόγα η ανάσα του. Αλλά άκου! Ακούγεται ένας ήχος σαν της χύτρας που βράζει. Είναι πραγματικά μια χύτρα που βράζει; Όχι. Τι είναι τότε; Άκου τι είναι. Το αίμα βράζει στις ζεματιστές φλέβες του αγοριού. Το μυαλό βράζει και κοχλάζει στο κεφάλι του. Το μεδούλι βράζει στα κόκκαλά του. Ρώτα το αγόρι γιατί βασανίζεται έτσι. Η απάντησή του είναι πως, όσο ζούσε, το αίμα του έβραζε για πολύ κακά πράγματα”.

Αλλού: *“Ένα παιδάκι είναι μέσα σ’ αυτόν τον πυρωμένο φούρνο. Άκου πώς ουρλιάζει ότι θέλει να βγει! Δες πώς σφαδάζει και στριφογυρνάει μες τη φωτιά! Βαράει το κεφάλι του στο καπάκι του φούρνου. Χτυπάει με τα ποδαράκια του τη βάση του. Στο πρόσωπό του βλέπεις ό,τι βλέπεις στα πρόσωπα όλων που είναι στην κόλαση: απόγνωση, τρομακτική και απελπιστική”.*

Η κόλαση στέκει ως σταθερή υπενθύμιση της ουσίας του Χριστιανισμού: πρέπει να υπακούμε στον θεό γιατί σε τελική ανάλυση είναι μεγαλύτερος και δυνατότερος από εμάς· και επί πλέον ασύγκριτα εμπαθέστερος. Με την προειδοποίηση “υπακοή στον θεό, αλλιώς το πυρ της κολάσεως” έχουμε ένα απερίφραστο δείγμα σωματικής κυρώσεως καθώς και μια αποκαλυπτική χαραμάδα προς τον πυρήνα του χριστιανισμού.

Σήμερα πολλές μετριοπαθέστερες και σχετικά φιλελεύθερες εκκλησίες έχουν υποβαθμίσει την ιδέα της κολάσεως ή την αρνούνται εντελώς· παρά τούτα οι ηθικοί τους κώδικες παραμένουν διαποτισμένοι από κανόνες. Αν όμως λείπει το επιχείρημα της κολάσεως, τότε τι χρησιμοποιείται ως κύρωση των κανόνων;

Η απάντηση βρίσκεται στη σφαίρα των ψυχολογικών κυρώσεων. Θυμηθείτε ότι μια κύρωση μπορεί να είναι σωματική ή ψυχολογική. Οι σωματικές κυρώσεις συνήθως δεν είναι περίπλοκες και ανιχνεύονται εύκολα, ενώ οι ψυχολογικές είναι συχνά σύνθετες και πιο υπόγειες, πράγμα που εξηγεί γιατί αναγνωρίζονται σπάνια.

Η ψυχολογική κύρωση είναι ένας ηθικός όρος που χρησιμοποιείται με σκοπό τον ψυχολογικό εκφοβισμό για να εξωθήσει στη συμμόρφωση προς τους κανόνες. Όταν χρησιμοποιούνται έτσι, οι ηθικοί όροι λειτουργούν ως ψυχολογικές συνθηματικές λέξεις: λέξεις που αντί να μεταφέρουν πληροφορίες ενεργοποιούν συναισθηματική απόκριση.

Όταν πετυχαίνει μια σωματική κύρωση προκαλεί φόβο. Όταν πετυχαίνει μια ψυχολογική κύρωση προκαλεί ενοχή. Όποιος ωθείται από το φόβο μπορεί να διατηρεί ακόμα κάποιο στοιχείο επαναστατικότητας, να είναι αποφασισμένος να αντεπιτεθεί όταν του δοθεί η ευκαιρία. Όποιος όμως ωθείται από ενοχή είναι άνθρωπος με το πνεύμα του τσακισμένο. Θα υπακούει στους κανόνες χωρίς αντίρρηση. Ένας άνθρωπος γεμάτος ενοχές είναι τέλειο υποκείμενο για τη θρησκευτική ηθική -να γιατί οι ψυχολογικές κυρώσεις πετυχαίνουν τον σκοπό τους τόσο αποτελεσματικά.

Οι θρησκείες έχουν από παλιά αναγνωρίσει πόση σημασία έχει να καλλιεργούν την αίσθηση της ενοχής για να παρακινούν τους ανθρώπους να υπακούν στους κανόνες του θεού. Αλλά, ακόμα και για αυτούς που πιστεύουν σε κάποιο υπερφυσικό ον, δεν προκύπτει αυτόματα ενοχή από τη σκέψη της ανυπακοής προς αυτό. Τα συναισθήματα είναι συνέπεια δεδηλωμένων ή μη αξιολογικών κρίσεων, γι' αυτό για τον Χριστιανισμό ήταν αναγκαίο να βρεθεί ο αξιολογικός ενδιάμεσος κρίκος ανάμεσα στη σκέψη της ανυπακοής και την αίσθηση της ενοχής. Το κενό αυτό συμπλήρωσε ωραιότατα η ιδέα της αμαρτίας.

Η έννοια της αμαρτίας είναι ίσως η πιο αποτελεσματική κύρωση που επινοήθηκε ποτέ. Είναι το χειρότερο πράγμα που μπορεί να φανταστεί ένας χριστιανός, και η σκέψη ότι θα υποπέσει σε αμαρτία μπορεί να προκαλέσει έντονη ενοχή. Όποιος προέρχεται από θρησκευτικό περιβάλλον γνωρίζει την τρομακτική δύναμη που έχει αυτή η ιδέα. Η αμαρτία αντιπροσωπεύει κάτι μεταφυσικά τερατώδες, κάτι που υποσκάπτει άμεσα την αίσθηση αυτοεκτίμησης που μπορεί να έχει ένας άνθρωπος, και αυτό την κάνει ακόμα αποτελεσματικότερη ως μέσο χειραγώγησης. Ο Νίτσε, στη φαρμακερή αλλά οξυδερκή επίθεσή του στο χριστιανισμό, αναγνωρίζει καθαρά αυτή τη λειτουργία της αμαρτίας. *“Αυτή η κατ’ εξοχήν*

μορφή αυτοβιασμού του ανθρώπου”, γράφει, “επινοήθηκε για να εμποδίσει την επιστήμη, τον πολιτισμό, κάθε μορφή ευγένειας και εξύψωσης του ανθρώπου: με την επινόηση της αμαρτίας βασιλεύει ο ιερέας”.

Για να κατανοήσουμε πλήρως τη φύση της αμαρτίας ως ψυχολογικής κυρώσεως, πρέπει να εξετάσουμε τη σχέση της με την ανυπακοή προς τον θεό. Είναι οι ιδέες αυτές ταυτόσημες ή όχι; Σκεφτείτε τις ακόλουθες προτάσεις:

(α) Έδειξα ανυπακοή προς τον θεό, αλλά δεν έκανα κάτι λάθος ή κακό.

(β) Αμάρτησα, αλλά δεν έκανα κάτι λάθος ή κακό.

Η πρόταση (α) δεν είναι αντιφατική. Ακόμη και αν δεχόμαστε ότι υφίσταται θεός, δεν υπάρχει τίποτα εγγενές στην ιδέα της ανυπακοής που να επιβάλλει αρνητική αξιολόγηση. Στο κάτω-κάτω, αυτός ο θεός θα μπορούσε να είναι κάποιο κακόβουλο ον, οπότε η ανυπακοή θα αποτελούσε ενδεχομένως κάτι καλό ή επιθυμητό. Δεν υπάρχει αξιολογική κρίση στην καθαυτό ιδέα της ανυπακοής.

Η πρόταση (β), όμως, είναι αντιφατική, γιατί στην έννοια της αμαρτίας συμπεριλαμβάνεται αρνητική ηθική αξιολόγηση, οπότε το να παραδέχομαι αμαρτία σημαίνει να παραδέχομαι το κακό ή το λάθος. Η αποδοχή της έννοιας της αμαρτίας προϋποθέτει την πίστη σε κάποιο θεό και την πίστη ότι η ανυπακοή προς αυτόν είναι εγγενώς εσφαλμένη.

Φαίνεται λοιπόν ότι η ιδέα της αμαρτίας περιλαμβάνει την ιδέα της ανυπακοής μαζί με μια ενσωματωμένη αποδοκιμασία αυτής της ανυπακοής. Αυτή ακριβώς η αξιολογική συνιστώσα είναι που προκαλεί ενοχή.

Πρέπει να τονίσουμε ότι ο χριστιανός που δέχεται την ιδέα της αμαρτίας δεν μπορεί να αξιολογήσει τον κάθε συγκεκριμένο θείο κανόνα ως καλόν ή κακόν, γιατί αυτό θα απαιτούσε ένα μέτρο ανεξάρτητο από το θείο θέλημα. Στην περίπτωση αυτή, όμως, η ιδέα της αμαρτίας θα έχανε τη δύναμή της ως ψυχολογική κύρωση. Η ανυπακοή μπορεί να συμπίπτει με κάτι που κρίνεται ανήθικο με ανεξάρτητο μέτρο (αφού υπάρχει το επιχείρημα ότι ο θεός επιλέγει πάντα το καλό), δεν υπάρχει όμως αναγκαστική σύνδεση μεταξύ ανυπακοής και ανήθικης πράξεως.

Η αποτελεσματικότητα της αμαρτίας ως ψυχολογικής κυρώσεως έγκειται ακριβώς στο ότι για πολλούς που πιστεύουν στον θεό η ανυπακοή προς αυτόν

λειτουργεί ως κριτήριο ανηθικότητας. Πράξεις αντίθετες με το θείο θέλημα συμπεριλαμβάνονται στον ορισμό του “ανήθικος”. Έπεται, ταυτολογικά, πως το να μην υπακούεις στον θεό είναι ανήθικο και το να ακολουθείς τους κανόνες του είναι αναγκαία προϋπόθεση για να είσαι “καλό” ή “ηθικό” άτομο. Τότε, από τη στιγμή που αποδέχεται κανείς την ιδέα της αμαρτίας, η παραπάνω πρόταση (α) γίνεται κι αυτή αντιφατική, και ο πιστός μένει με τον ακόλουθο κυκλικό συλλογισμό: δεν πρέπει κανείς να μην υπακούει στον θεό, γιατί αυτό αποτελεί αμαρτία. Και τι είναι η αμαρτία; είναι η ανυπακοή στον θεό.

Αν και σπάνια δηλώνεται ρητά, αυτό είναι το βασικό σχήμα πίσω από την έννοια της αμαρτίας και των ψυχολογικών κυρώσεων γενικά. Η κυκλικότητα υπαγορεύεται από τη φύση μιας μετα-ηθικής που βασίζεται σε κανόνες. Το ηθικό ορίζεται σε σχέση με την υπακοή σε κανόνες, και για τον Χριστιανισμό η ιδέα της αμαρτίας χρησιμεύει ως διεγέρτης ενοχής για να εξωθεί προς αυτήν την υπακοή.

Ο C.S. Lewis, προτεστάντης εκλαϊκευτικός συγγραφέας, συνοψίζει εύγλωττα τον ουσιώδη ρόλο που παίζει η αμαρτία στον Χριστιανισμό. Προσέξτε στο ακόλουθο απόσπασμα τη σύνδεση πρώτα μεταξύ αμαρτίας και ανυπακοής προς τον θεό, μετά μεταξύ αμαρτίας και ενοχής:

“Είναι ουσιώδες για τον Χριστιανισμό να επαναφέρουμε την παλαιά αίσθηση της αμαρτίας. Για τον Χριστό είναι δεδομένο ότι οι άνθρωποι είναι κακοί. Μέχρι να αισθανθούμε ότι αυτό είναι αλήθεια, μπορεί να είμαστε μέρος του κόσμου που ήρθε να σώσει, αλλά δεν ανήκουμε στο κοινό προς το οποίο απευθύνονται οι λόγοι του. ... Και όταν οι άνθρωποι προσπαθούν να είναι χριστιανοί χωρίς αυτήν την προκαταρκτική συναίσθηση της αμαρτίας, το αποτέλεσμα θα είναι σχεδόν αναγκαστικά μια κάποια πικρία για τον θεό ως κάποιον με απαιτήσεις που είναι αδύνατο να πραγματοποιηθούν και πάντα ανεξήγητα οργισμένον... Τη στιγμή όμως που αισθάνεται κάποιος αληθινή ενοχή -στιγμές πολύ σπάνιες στη ζωή μας- όλες αυτές οι βλασφημίες εξανεμίζονται”.

Το απόσπασμα είναι από το βιβλίο “Το πρόβλημα του πόνου”, που, κατά τον υπότιτλο, “εξετάζεται με συμπάθεια και ρεαλισμό”. Αν μη τι άλλο, ο Lewis μας δίνει μια καλή ιδέα για τη χριστιανική εκδοχή της συμπάθειας, και παρουσιάζει ανάγλυφα, αν και παρά τη θέλησή του, μιαν από τις πρωταρχικές αιτίες του ανθρώπινου πόνου: την ίδια την ιδέα της αμαρτίας. Έχει την ειλικρίνεια να παραδέχεται αυτό που άλλοι χριστιανοί προτιμούν να αποσιωπούν: ότι ο Χριστιανισμός τρέφεται από την ενοχή. Η ενοχή και όχι η αγάπη είναι το βασικό

συναίσθημα που προσπαθεί να διεγείρει ο Χριστιανισμός – και αυτό είναι σύμπτωμα μιας κακότητας που πολύ λίγοι αναγνωρίζουν. Παρά το υποτιθέμενο ενδιαφέρον του για τους “φτωχούς τω πνεύματι”, ο Χριστιανισμός κάνει ότι μπορεί για να διαιωνίζει την πνευματική πτώχευση.

Εν περιλήψει: Η θρησκευτική ηθική αποχωρίζει την επιδίωξη αξιών από τις φυσικές τους συνέπειες και, αντίθετα, βασίζεται στις κυρώσεις για να υποκινεί την υπακοή στους ηθικούς κανόνες της. Στον Χριστιανισμό η πιο εμφανής σωματική κύρωση είναι η κόλαση, και η πιο κοινή ψυχολογική κύρωση είναι η αμαρτία -το ψυχολογικό αντίστοιχο της κολάσεως.

Με την έμφαση στην υπακοή, η οποία επιβάλλεται μέσω της καλλιέργειας του φόβου και της ενοχής, ο Χριστιανισμός μεταμορφώνει την ηθική σε κάτι που θεωρείται γενικά απειλητικό και κακόγευστο. Με την έμφαση στην τιμωρία και την ανταμοιβή στην άλλη ζωή, είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνος για την ιδέα ότι η ηθική είναι άσχετη με πρακτικά ζητήματα και έχει μικρή ή και μηδενική σχέση με τη ζωή και την ευτυχία του ανθρώπου πάνω στη γη.

Τη θρησκεία την απασχολεί η υπακοή, το καθήκον και η ενοχή, σε πλήρη αντίθεση με την ορθολογική αντίληψη για την ηθική, όπου κέντρο του ενδιαφέροντος είναι ο άνθρωπος και όπου οι ηθικές αρχές λειτουργούν για το καλό του. Κάθε σύνδεση της θρησκείας με την ηθική είναι όχι μόνον αβάσιμη αλλά και τρομερά επιζήμια. Η θρησκευτική άποψη για την ηθική είναι ακόμα ευρέως αποδεκτή: μέσω αυτής μεγαλώνουν τα περισσότερα παιδιά, και μέσω αυτής προσπαθούν να ζήσουν πολλοί ενήλικες -με αποτέλεσμα εκατομμύρια ανθρώπων να οδηγούνται, στο όνομα της ηθικής, σε κατ’ ουσίαν συναισθηματική και διανοητική αυτοκτονία.

Συγκρουόμενες αρετές

Η σύγκρουση μεταξύ λογικής και πίστης αποτελεί το βασικό επιστημολογικό ζήτημα που χωρίζει φιλοσοφικά τον αθεϊσμό από τον θεϊσμό. Η σύγκρουση αυτή, όμως, επεκτείνεται και στο χώρο των ανθρωπίνων πράξεων και συναισθημάτων. Η άποψη που έχει κανείς για τη λογική και το ρόλο της στην ύπαρξη του ανθρώπου επηρεάζει βαθύτατα το πώς προσεγγίζει την ηθική, και πουθενά δεν αναδεικνύεται αυτό σαφέστερα από ότι στη μάχη μεταξύ λογικής και πίστης.

Η λογική επιτρέπει στον άνθρωπο να αναγνωρίζει και να συνδέει σε ένα ενιαίο σύνολο τα δεδομένα της πραγματικότητας. Δεν λειτουργεί όμως αυτόματα: απαιτεί την επιλογή να καταβάλλουμε νοητική προσπάθεια, πράγμα που αποτελεί

την αρετή της λογικότητας. Το πρωτεύον μέλημα ενός λογικού ανθρώπου είναι τα γεγονότα, το τι είναι αλήθεια, και δεν είναι πρόθυμος να θυσιάσει την κρίση του μυαλού του στις απαιτήσεις ή τις επιθυμίες άλλων. Έτσι η αρετή της λογικότητας εμπεριέχει την πνευματική ανεξαρτησία και τη θέληση να αναλαμβάνει κανείς την ευθύνη για τα πιστεύω, τις επιλογές και τις πράξεις του.

Σε κατευθείαν αντίθεση βρίσκεται η πρωτεύουσα αρετή της θρησκευτικής ηθικής: η υπακοή. Αυτό είναι με χειροπιαστούς όρους το νόημα της πίστης. Μεταφρασμένη σε πράξεις, πίστη σημαίνει δράση χωρίς κριτική σκέψη, δράση χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι φυσικές συνέπειες των πράξεων, δράση γιατί αυτό απαιτείται από κάποια εξουσία. Απαιτεί γνώση μόνο του καθήκοντος και της υπακοής – από ‘κεί και πέρα είναι απλώς ζήτημα συμμορφώσεως.

Αν υπάρχει ένα θέμα που διατρέχει όλη τη Βίβλο, είναι ότι πρέπει να υπακούμε στον θεό, τελεία και παύλα. Λατρεία προστάζει ο θεός; λατρεία πρέπει ο άνθρωπος. Αγάπη; αγάπη. Φόνο; φόνο.

Το περιεχόμενο της χριστιανικής ηθικής ποικίλλει μέσα στην ιστορία, αλλά η αρχή αυτή έχει παραμείνει απaráλλαχτη: ο θεός είναι ο αφέντης και ο άνθρωπος ο δούλος -και το βασικό χαρακτηριστικό του δούλου είναι ότι (με την απειλή βίας) δεν του επιτρέπεται να ενεργεί σύμφωνα με τη δική του κρίση. Ο θεός των χριστιανών, όμως, ξεπερνά κατά πολύ κάθε ανθρώπινο αφέντη, γιατί παρακολουθεί όχι μόνο τις πράξεις των ανθρώπων αλλά και τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους. Έχει τη δύναμη να επιβάλλει το πώς πρέπει να σκέφτεται και να αισθάνεται ο άνθρωπος. Είναι χαρακτηριστικό το ότι για τους δικτάτορες λέγεται πως θέλουν να “παριστάνουν τον θεό” -παρατήρηση που έχει και αντίστροφη αξία.

Η λέξη “πίστη” ηχεί καλά στα αυτιά πολλών. Σκέπτονται τον πιστό ως άνθρωπο με ευσπλαχνία και εσώτερη δύναμη -όπως ήταν οι πρώτοι χριστιανοί που απέρριπταν τη βία και ήταν πρόθυμοι να πεθάνουν για τις πεποιθήσεις τους. Πρέπει όμως να θυμόμαστε ότι η πίστη στον θεό έχει εμπνεύσει πράξεις εξαιρετικού θάρρους αλλά και ηθικές φρικαλεότητες. Ο χριστιανός ιεροεξεταστής που έκαιγε έναν αιρετικό ήταν εξίσου άνθρωπος της πίστης με τον χριστιανό μάρτυρα.

Οι πράξεις πίστης, ανεξάρτητα από το αν οι συνέπειές τους είναι ευεργετικές ή επιζήμιες, έχουν ως κοινό στοιχείο την υποταγή σε έναν αυταρχικό ηθικό κώδικα.

Ο θεός απαιτούσε από τους πρώτους χριστιανούς την άρνηση υπακοής στα αυτοκρατορικά διατάγματα, και αυτοί θυσιάζονταν υπακούοντας στο θέλημά του. Ο ίδιος θεός απαιτούσε από τους χριστιανούς του μεσαίωνα την εξάλειψη των αιρέσεων, και αυτοί θυσιάζαν άλλους υπακούοντας στο θέλημά του. Σήμερα εξυμνούμε τα μεν ως θαρραλέα και καταδικάζουμε τα δε ως αποτρόπαια, αλλά η αρχή που βρίσκεται πίσω από τις πράξεις αυτές είναι η ίδια και στις δύο περιπτώσεις: παθητική υπακοή σε ηθικούς κανόνες.

Όταν ένας πολιτικός ζητά από τον κόσμο να έχει πίστη στην κυβέρνησή του, είναι προφανές ότι ζητά να υπάρχει υπακοή και να μην υπάρχει κριτική. Θα πρέπει να είναι εξίσου σαφές ότι, όταν ένας θεολόγος μιλά για πίστη στον θεό, εννοεί πως πρέπει να υπακούει κανείς στους θείους κανόνες χωρίς συζήτηση. Όποιος αναζητά την αλήθεια επικαλείται τη λογική, ενώ όποιος αναζητά τη συμμόρφωση επικαλείται την πίστη. Στη λογική βασίζεται μια ηθική ανεξαρτησίας, ενώ στην πίστη μια ηθική υπακοής.

Ο πιστός θεωρεί τις συνέπειες μιας πράξεως που βασίζεται στην πίστη ουσιαστικά άσχετες με την ηθική αξία της πράξεως, ανεξάρτητα από το αν αυτές είναι καλές ή κακές. Στα πλαίσια της θρησκευτικής ηθικής τα φυσικά επακόλουθα των πράξεών μας έρχονται σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με το ζήτημα της υπακοής. Εστιάζοντας στις θείες επιταγές, ανταμοιβές και τιμωρίες, η θρησκευτική ηθική, και ο Χριστιανισμός ιδιαίτερα, απαιτεί να είναι η αξιολόγηση μιας πράξεως αποχωρισμένη από τις συνέπειες: να ο μεγάλος κίνδυνος. Μια ηθική αποχωρισμένη από τις συνέπειες, μια ηθική της συμμορφώσεως, είναι η ιδέα που επέτρεψε περισσότερη αιματοχυσία και καταστροφή από οποιαδήποτε άλλη συγκρίσιμη ιδέα στη θεωρία της ηθικής. Εκατομμύρια ανθρώπων έχουν σφαγιασθεί ή βασανιστεί στο όνομα της υπακοής σε κάτι “υψηλότερο”.

Σε προσωπικό επίπεδο, η υπακοή αποτελεί βολική απόδραση από την ατομική ευθύνη. Αν ο άνθρωπος δρα μόνον ως φορέας του θείου θελήματος, τότε την ευθύνη δεν την έχει αυτός αλλά ο θεός. Ο χριστιανός που αρνείται να του αναγνωριστεί μια θαρραλέα ή καλή πράξη, ισχυριζόμενος ότι απλώς υπάκουε στο θέλημα του θεού, θεωρείται συνήθως αξιοθαύμαστος. Η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος, όμως, είναι ο χριστιανός που με την ίδια δικαιολογία αρνείται την ευθύνη για ένα ηθικό ανοσιούργημα. Και οι δύο, εμφανιζόμενοι ως εργαλεία προς θεία χρήση, αποποιούνται την προσωπική ευθύνη για τις πράξεις τους και τη μεταθέτουν στον θεό. Έτσι η χριστιανική ταπεινότητα, που συνήθως θεωρείται άκακο χαρακτηριστικό, είναι σύμπτωμα μιας ευρύτερης αρχής που έχει στοιχίσει

αναρίθμητες ανθρώπινες ζωές.

Αν κατανοήσουμε τον κεντρικό ρόλο που παίζει στη θρησκευτική ηθική η συμμόρφωση, αντιλαμβανόμαστε πλήρως πόσο ανελέητα εναρμονίζονται μεταξύ τους πρωταρχικές χριστιανικές αρετές όπως η ταπεινότητα, η αυτοθυσία και η αίσθηση της αμαρτίας, οι οποίες χωρίς εξαίρεση στοχεύουν στο να διαλύσουν την αίσθηση αξιοπρέπειας, αποτελεσματικότητας και προσωπικής αξίας που μπορεί να έχει ένας άνθρωπος. Δεν είναι τυχαίο πως στον Χριστιανισμό θεωρείται μείζον αμάρτημα η υπερηφάνεια. Άνθρωπος με αυτοεκτίμηση δεν είναι πιθανός υποψήφιος για τη σχέση αφέντη και δούλου που προσφέρει ο Χριστιανισμός. Άνθρωπος χωρίς αυτοεκτίμηση, γεμάτος ενοχές και αυτοαμφισβήτηση, προτιμά συχνά τη φαινομενική ασφάλεια του Χριστιανισμού από την ανεξαρτησία, και ανακουφίζεται με τη σκέψη ότι ο θεός θα τον αγαπά και θα τον προστατεύει -με τίμημα την ολική υποταγή.

Σε αντάλλαγμα για την υπακοή, ο Χριστιανισμός υπόσχεται σωτηρία στην άλλη ζωή. Αλλά για να εκμαιεύσει με αυτή την υπόσχεση την υπακοή, πρέπει να πείσει τους ανθρώπους ότι χρειάζονται σωτηρία, ότι υπάρχει κάτι από το οποίο πρέπει να “σωθούν”. Ο Χριστιανισμός δεν έχει τίποτα να προσφέρει σε έναν ευτυχισμένο άνθρωπο που ζει σε ένα σύμπαν φυσικό και κατανοητό. Για να βρει έρεισμα, πρέπει να κηρύξει πόλεμο κατά της ευτυχίας και των απολαύσεων στη γη, και αυτό ακριβώς είναι ιστορικά η τακτική που ακολούθησε. Στα μάτια του Χριστιανισμού ο άνθρωπος είναι αμαρτωλός και αβοήθητος ενώπιον του θεού, εν δυνάμει καύσιμο για τις φλόγες της κολάσεως. Ο Χριστιανισμός, όπως οφείλει να καταστρέψει τη λογική για να μπορέσει να εισάγει την πίστη, το ίδιο οφείλει να καταστρέψει την ευτυχία για να μπορέσει να εισάγει τη σωτηρία.

Δεν είναι τυχαίο πως ο Χριστιανισμός είναι βαθύτατα κατά των απολαύσεων, και ιδιαίτερα στο θέμα του σεξ, γιατί η προκατάληψη αυτή επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία. Η απόλαυση είναι πηγή ζωής, και η σεξουαλική απόλαυση είναι η πιο έντονη μορφή της που μπορεί να αισθανθεί ο άνθρωπος. Αν κάποιος αρνηθεί την απόλαυση ή πειστεί ότι είναι κάτι κακό, αισθάνεται απογοήτευση και άγχος, άρα γίνεται υποψήφιος για σωτηρία.

Ο Χριστιανισμός δεν μπορεί να εξαλείψει την ανάγκη του ανθρώπου για απόλαυση ή τις διάφορες πηγές απολαύσεων. Μπορεί όμως, και αυτό έχει καταφέρει αποτελεσματικότατα, να καλλιεργήσει την ενοχή για την απόλαυση. Όταν η αναζήτηση της απολαύσεως συνοδεύεται από ενοχή, γίνεται μέσο για τη

δαιώνιση χρόνιας ενοχής, πράγμα που ενισχύει την εξάρτηση από τον θεό.

Αναμφίβολα, από κάποιους θα θεωρηθεί ξεπερασμένη η επίκριση του Χριστιανισμού ως κατά των απολαύσεων. Υπάρχουν όντως σύγχρονοι θεολόγοι που έχουν προσπαθήσει να αναστρέψουν την υπερκόσμια τάση του Χριστιανισμού προς το ενδιαφέρον για την επίγεια ευημερία και ευτυχία. Αυτό όμως το ενδιαφέρον αποτελεί μικρό ποσοστό της ιστορίας του Χριστιανισμού. Ένας θεολόγος μπορεί, αν θέλει, να κηρύσσει μια φιλοσοφία ζωής χωρίς αναφορά στην αμαρτία, τη σωτηρία, την υπακοή και το υπερφυσικό, τέτοια όμως φιλοσοφία δεν έχει καμμία σχέση με τη Βίβλο και το χριστιανικό θεϊσμό.

Επιπλέον, τέτοιες τάσεις απλώς ακολουθούν το ρεύμα των κοινωνικών αλλαγών. Κανείς δεν έχει την αφέλεια να ισχυριστεί π.χ. ότι ο Χριστιανισμός αποτέλεσε πρωτεύουσα κινητήριο δύναμη για μια πιο ανοιχτή και θετική προς το σεξ στάση της κοινωνίας: αντιθέτως, το μείζον εμπόδιο ήταν. Οι περισσότεροι χριστιανοί θεολόγοι που θεωρούν τον εαυτό τους ριζοσπαστικό είναι δεκαετίες αν όχι αιώνες πίσω από μη χριστιανούς συγγραφείς: λίγο απέχουν από πολιτικούς που αναγκάζονται να κάνουν παραχωρήσεις μπροστά στην κοινή γνώμη.

Όταν ένας χριστιανός “αναθεωρητής” προβάλλει ότι το σεξ δεν είναι κακό και είναι αποδεκτό εκτός γάμου, καλώντας τις εκκλησίες να συμπλεύσουν με αυτήν τη νέα τάση, θα πρέπει να αναρωτηθούμε αν σκέφτεται ποτέ ότι έχει αργήσει κάπου δεκαεννιά αιώνες. Αν τέτοιοι θεολόγοι ενδιαφέρονταν πραγματικά για την ευτυχία του ανθρώπου στον κόσμο αυτό, θα έπρεπε να άρχιζαν με την αποκήρυξη, ολοκληρωτικά και απερίφραστα, του ίδιου του Χριστιανισμού.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε όσο πιο έντονα γίνεται ότι ο Χριστιανισμός επενδύει στην ανθρώπινη δυστυχία. Περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη θρησκεία, επένδυσε στον ανθρώπινο πόνο, και εξασφάλισε επιτυχέστατα την επιβίωσή του δαιωνίζοντας τον ανθρώπινο πόνο.

Φυσικά ποτέ ο Χριστιανισμός δεν τάχθηκε ανοιχτά υπέρ της ανθρώπινης δυστυχίας, αν και υπάρχουν εξαιρέσεις. Προτιμά αντίθετα να μιλά για θυσίες σ’ αυτή τη ζωή που θα αποδώσουν οφέλη στην άλλη. Επενδύει κανείς, ούτως ειπείν, σ’ αυτή τη ζωή και παίρνει τους τόκους στην επόμενη. Ευτυχώς για τον Χριστιανισμό, οι τεθνεώτες δεν μπορούν να επιστρέψουν για να ζητήσουν επιστροφή των κεφαλαίων τους.

Ο Χριστιανισμός πετυχαίνει, καλλιεργώντας την ιδέα ότι η θυσία είναι αρετή, να

πείσει πολλούς ότι αποτελεί δείγμα αρετής η δυστυχία που προκαλούν οι θυσίες. Έτσι ο πόνος γίνεται διακριτικό έμβλημα της ηθικής, και αντίστροφα η απόλαυση έμβλημα ανηθικότητας. Επομένως ο Χριστιανισμός δεν λέει ανοιχτά “εμπρός, γίνετε δυστυχείς”, αλλά “εμπρός, δείξτε την αρετή της αυτοθυσίας”, που όμως στην πράξη είναι ταυτόσημο.

Επαναλαμβάνουμε ότι η χριστιανική ηθική, όπως όλοι οι θρησκευτικοί ηθικοί κώδικες, ορίζει την ηθική με όρους υπακοής, στην καλλιέργεια της οποίας χρησιμεύουν άμεσα ή έμμεσα τα περισσότερα προστάγματά του. Η εμμονή στη συμμόρφωση οδηγεί σε πολλά δόγματα που μόνον ως βαθύτατα κατά της ζωής μπορεί να τα περιγράψει κανείς. Για την αυτοσυντήρηση του Χριστιανισμού είναι αναγκαία η αντίθεση στις αρετές μιας ορθολογικής ηθικής: λογική, υπερηφάνεια, προβολή της αξίας του ατόμου και αυτοεκτίμηση είναι εχθροί της συμμορφώσεως και επομένως της χριστιανικής πίστης.

Αφού η χριστιανική ηθική έχει από ψυχολογική άποψη πρωταρχικό στόχο να καλλιεργεί τη νοοτροπία της υπακοής, η υιοθέτησή της είναι πρόξενος ή συντελεστής διαφόρων ψυχολογικών προβλημάτων: ενθαρρύνει τη νοητική αδράνεια, το φόβο ότι οι σκέψεις μας και τα συναισθήματά μας μπορεί να είναι αμαρτωλά, την ενοχή στη σκέψη της προβολής της σεξουαλικότητας, και τη διάχυτη αίσθηση ότι είμαστε κατά βάση αβοήθητοι, ασήμαντοι και κακοί. Αυτές είναι κατηγορίες σοβαρές, που, αν αληθεύουν, αποτελούν συντριπτικό ηθικό κατηγορώ κατά του χριστιανισμού.

Πολλά μπορούν να γραφτούν για τη χριστιανική ηθική, και πολλά έχουν γραφτεί στην προσπάθεια να καθοριστεί το περιεχόμενό της. Υπάρχουν αρκετές διαφωνίες μεταξύ χριστιανών μελετητών, όπως σε σχέση με διδαχές που περιλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη αλλά είναι του Παύλου και όχι του Ιησού. Ορισμένοι δεν τις δέχονται ως ουσιώδη στοιχεία της χριστιανικής ηθικής, με τον ισχυρισμό ότι ο Παύλος, όπως οποιοσδήποτε ερμηνευτής, μπορεί να έχει σφάλνει. Οι πιο παραδοσιακοί, αντίθετα, επιμένουν πως οτιδήποτε περιλαμβάνεται στην Καινή Διαθήκη πρέπει να γίνεται αποδεκτό ως ουσιώδες για τον Χριστιανισμό -είτε είναι του Ιησού, είτε του Παύλου, είτε άλλου Αποστόλου.

Εν γένει αληθεύει ότι ο Παύλος τονίζει την αμαρτία και τις κακές τάσεις του ανθρώπου πολύ περισσότερο απ’ όσο ο Ιησούς, και μάλλον αληθεύει ότι σε πολλά η επιρροή του πρώτου ήταν μεγαλύτερη. Θεωρούμε όμως βάσιμο και το ότι η διδασκαλία του Ιησού δεν είναι τόσο καλοκάγαθη όσο κοινώς πιστεύεται...

Η ηθική του Ιησού

Σήμερα συνηθίζεται να προβάλλεται ο Ιησούς ως υπέρτατος ηθικός δάσκαλος. Ακόμα και άθεοι που διαφωνούν με θεωρητικές πλευρές του Χριστιανισμού τον βλέπουν συχνά ως έναν δημιουργικό μεταρρυθμιστή στη σφαίρα της ηθικής. Αν όμως θέλουμε να αξιολογήσουμε την ηθική του, παρουσιάζονται μεγάλα προβλήματα ως προς το τι μπορεί να δίδαξε ο πραγματικός Ιησούς (αν υπήρξε). Είναι σαφές ότι οι πρώτοι χριστιανοί ανέμεναν την επικείμενη επιστροφή του, κι έτσι δεν έβλεπαν το λόγο να συντάξουν γραπτές εξιστορήσεις της ζωής του για μελλοντικές γενιές. Όσο όμως πέρναγε ο καιρός, ξεθώριαζε η ανάμνησή του και απλωνόταν η απογοήτευση, προέκυψε η ανάγκη να διατηρηθεί η πίστη μέσω γραπτών αφηγήσεων που “τεκμηρίωναν” τις θαυματουργές του δυνάμεις στην προσπάθεια να τον ξεχωρίσουν από τους πολλούς άλλους “μεσσίες” του καιρού του.

Σύμφωνα με τους περισσότερους μελετητές της Βίβλου, γραπτά για τον Ιησού δεν αρχίζουν να εμφανίζονται παρά σαράντα περίπου χρόνια μετά το θάνατό του. Οι περιγραφές αυτές, που αργότερα αποτέλεσαν τα Ευαγγέλια, είναι γεμάτες με παρεμβολές και μυθολογικά στοιχεία, όπως η ιστορία της παρθένου. Αυτός όμως που άσκησε επιρροή δεν είναι ο πραγματικός Ιησούς αλλά ο Ιησούς της Βίβλου, και σ’ αυτόν αναφέρονται όσοι τον θεωρούν μεγάλο ηθικό δάσκαλο. Έτσι θα δεχτούμε τα λεγόμενα της Καινής Διαθήκης χωρίς να μας ενδιαφέρει αν και κατά πόσον ο Ιησούς της Βίβλου αντιστοιχεί στον Ιησού ως πραγματικό πρόσωπο.

Ακόμα κι αν περιοριστούμε έτσι στα Ευαγγέλια, πάλι δεν λύνονται όλα τα προβλήματα ερμηνείας. Οι κατ’ αυτά διδαχές του Ιησού δεν είναι συστηματικές, και πολλές, ιδίως αυτές με τη μορφή παραβολής, είναι παροιμιωδώς σκοτεινές. Η ασάφεια αυτή είχε ως αποτέλεσμα ένα ευρύ φάσμα απόψεων μεταξύ των χριστιανών μελετητών για το τι πραγματικά εννοούσε ο Ιησούς. Είναι όμως ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε πως, παρά τις αποκλίνουσες ερμηνείες, οι χριστιανοί θεολόγοι συμφωνούν ομόφωνα ότι ο Ιησούς ήταν ο μεγαλύτερος ηθικός δάσκαλος της ιστορίας. Αν λάβουμε υπόψη τις διαδεδομένες διαφωνίες για το περιεχόμενο της διδασκαλίας του, αυτή η ομόφωνη εξύμνηση γίνεται ιδιαίτερα ύποπτη.

Πολλοί χριστιανοί αισθάνονται ότι, ανεξάρτητα από το τι είπε, ο Ιησούς πρέπει να είναι ο σπουδαιότερος ηθικός δάσκαλος, αφού, όπως πιστεύουν, ήταν ο “Υιός του Θεού” (ό,τι κι αν μπορεί να σημαίνει αυτό). Ελάχιστοι καταλήγουν στο συμπέρασμα για τη σπουδαιότητά του διαβάζοντας και αξιολογώντας

αντικειμενικά τα Ευαγγέλια. Αντίθετα, καθώς πιστεύουν ότι ήταν θείο πρόσωπο, θεωρούν εκ των προτέρων δεδομένο πως οτιδήποτε είπε πρέπει να είναι ζωτικής σημασίας, γιατί αλλιώς τίθεται εν αμφιβόλω η θεία του υπόσταση —πράγμα που θα αποτελούσε βλασφημία.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι πάνω απ' τα κεφάλια των χριστιανών κρέμεται ως μόνιμη απειλή η μομφή της αιρέσεως. Οι πιο προοδευτικοί μπορεί κάλλιστα να παραδεχτούν ότι η Βίβλος περιλαμβάνει λάθη, ή ακόμα και ότι ο Ιησούς μπορεί να ήταν άνθρωπος και τίποτα παραπάνω, όχι όμως και ότι μπορεί να υποστήριζε αρχές που με οποιοδήποτε λογικό μέτρο ανθρώπινης αξιοπρέπειας θα κρίνονταν ως ηθικά αποκρουστικές. Ανοιχτή αποκήρυξη ή καταδίκη διδασκαλίας του Ιησού είναι η γραμμή που κανείς χριστιανός δεν τολμά να περάσει, γιατί αν το κάνει τίθεται εξ ορισμού εκτός χριστιανισμού.

Για να αποφύγουν την αποκήρυξη κάποιας διδασκαλίας του Ιησού, οι θεολόγοι συνεχίζουν να κάνουν ότι έκαναν επί αιώνες: ερμηνεύουν. Χωρία που δημιουργούν δυσμενείς εντυπώσεις επανερμηνεύονται με πιο ευνοϊκό φως ή απορρίπτονται ως μη αυθεντικές παρεμβολές —οτιδήποτε που να επιτρέπει στον θεολόγο να δηλώνει σύμφωνος με την ηθική του Ιησού. Τη στιγμή που θα έπαυε να συμμορφώνεται έτσι, θα έπαυε και να είναι θεολόγος, και δεν θα μπορούσε να συνεχίσει να περνιέται για χριστιανός.

Εξαιτίας αυτής της θεολογικής υποχρεώσεως να ενστερνίζονται τα διδάγματα του Ιησού, οι χριστιανοί θεολόγοι έχουν ισχυρή τάση να διαβάζουν στην ηθική του Ιησού ό,τι θέλουν οι ίδιοι —να βάζουν τον Ιησού να λέει ό,τι νομίζουν πως θα έπρεπε να έχει πει. Πολλοί σύγχρονοι θεολόγοι βρίσκουν απεχθή την ιδέα του αιωνίου μαρτυρίου, οπότε φυσικά ο Ιησούς δεν μπορεί ποτέ να δίδαξε κάτι τέτοιο. Ανάλογα, κάποιοι θεολόγοι προτιμούν να υποβαθμίζουν τις υπερκόσμιες πλευρές του Χριστιανισμού, οπότε ο Ιησούς γίνεται όχι προφήτης που τον απασχολεί κυρίως η μετά θάνατο ζωή αλλά κοινωνικός μεταρρυθμιστής που ενδιαφέρεται για την επί γης ζωή και ευτυχία. Όπως παρατηρεί ο Walter Kaufmann, οι περισσότεροι χριστιανοί χειρίζονται το υλικό των Ευαγγελίων με τρόπο που να δημιουργεί μια εικόνα εξιδανικευμένη ή σύμφωνη με τις δικές τους πεποιθήσεις: ο Ιησούς κάποιου μπορεί να είναι σοσιαλιστής, κάποιου άλλου φιλελεύθερος κ.ο.κ.

Να ένα τυπικό δείγμα θεολογικής καλπονοθείας, από την “Χριστιανική Ηθική” της Georgia Harkness:

“Προς το τέλος της παραβολής των αργυρίων, όπως παρουσιάζεται στο κατά Λουκά, υπάρχει ένας στίχος που κατά κανόνα παραλείπεται όταν διαβάζουμε την ιστορία. Στο 19: 27 εμφανίζονται τα λόγια: «πλην τους εχθρούς μου εκείνους, τους μη θελήσαντάς με βασιλεύσαι επ’ αυτούς, αγάγετε ώδε και κατασφάξατε αυτούς έμπροσθέν μου». Γιατί τα παραλείπουμε; Γιατί δεν ακούγονται σαν του Ιησού! Πολύ απλά, δεν μοιάζουν με τα λόγια κάποιου που πάνω στο σταυρό είχε τη δύναμη να πει «πάτερ, άφες αυτοίς· ου γαρ οίδασι τι ποιούσι» [Λουκάς 23: 34]. Και παρόλο που η ακρίβεια του 19: 27 αμφισβητείται λιγότερο από του 23.34, πιστεύουμε εν τούτοις πως το δεύτερο είναι αυτό στο οποίο μιλά ο αληθινός Ιησούς”.

Στην προσπάθεια να κοιτάξουμε αντικειμενικά τον Ιησού όπως απεικονίζεται στα Ευαγγέλια, θα εξετάσουμε εν συντομία τα ακόλουθα ζητήματα:

(α) Ποιος είναι ο κεντρικός στόχος, το θέμα και το εύρος της αποστολής του;

(β) Κατά πόσο ήταν πρωτότυπα τα ηθικά διδάγματά του;

(γ) Πως αποτιμούνται τα βασικά διδάγματά του από ηθική και ψυχολογική άποψη;

A. Ο Ιησούς των Ευαγγελίων δεν βλέπει τον εαυτό του κυρίως ως δάσκαλο ηθικής, ούτε και εθεωρείτο έτσι κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του Χριστιανισμού. Η βασική του αποστολή ήταν μάλλον να κηρύξει την έλευση της βασιλείας του θεού, και η βασική του διδαχή ήταν ότι οι άνθρωποι πρέπει να αφοσιωθούν ολοκληρωτικά στο θεό αν θέλουν να μπουν στη βασιλεία των ουρανών: “μετανοείτε· ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών” —αυτά είναι τα λόγια με τα οποία, σύμφωνα με το κατά Ματθαίο (4: 17), εγκαινιάζεται η εκστρατεία του Ιησού. Και αργότερα (Ματθαίος 22: 37-38) ο Ιησούς λέει: “αγαπήσεις Κύριον τον Θεόν σου εν όλη τη καρδιά σου και εν όλη τη ψυχή σου και εν όλη τη διανοία σου. αύτη εστί πρώτη και μεγάλη εντολή”. Έτσι, ως βασικά θέματα του Ιησού προβάλλουν το υπερκόσμιο, η ολοκληρωτική αφοσίωση (ήτοι υποταγή) και η υποχρεωτική αγάπη.

Η έμφαση του Ιησού στα υπερκόσμια διαποτίζει όλη τη διδασκαλία του. “Αμήν λέγω υμίν”, έλεγε στους μαθητές του, “ειςί τινες των ώδε εστηκότων, οίτινες ου μη γεύσωνται θανάτου έως αν ιδωσι την βασιλείαν του Θεού εληλυθυίαν εν δυνάμει” (Μάρκος 9:1). Αφού ο θεός σύντομα θα εγκαθίδρυε τη βασιλεία των ουρανών, τα εγκόσμια ήταν ασήμαντα: “πάντα όσα έχεις πώλησον και διάδος πτωχοίς, και έξεις θησαυρόν εν ουρανώ, και δεύρο ακολούθει μοι” (Λουκάς 18:

Όπως δείχνουν αυτά και άλλα σημεία στην Καινή Διαθήκη, ο Ιησούς πίστευε ότι η εγκαθίδρυση της βασιλείας του θεού θα συνέβαινε όσο ζούσαν οι ακόλουθοί του (και γι' αυτό έχει προταθεί, με προεξάρχοντα τον Albert Schweitzer, ότι τα διδάγματα του Ιησού πρέπει να ιδωθούν ως “μεταβατική ηθική” —ως ένα σύνολο ηθικών διδαχών που πρέπει να ακολουθεί κανείς στο διάστημα που θα μεσολαβούσε). Πολλοί θεολόγοι εύλογα διστάζουν να δεχτούν αυτήν την άποψη, αφού η αποδοχή της θα συνεπαγόταν ότι ο Ιησούς έσφαλε ως προς την αμεσότητα της βασιλείας του θεού. Όπως όμως γράφει ο διαπρεπής ιστορικός Frederick Conybeare στο “Απαρχές του Χριστιανισμού”, *“μεγάλο μέρος της ευαγγελικής διδασκαλίας εκφέρεται εν όψει μιας επικείμενης καταστροφής και διαλύσεως των εγκοσμίων, μέσα από την οποία, με μια κίνηση του θεϊκού μαγικού ραβδιού, θα αναδυόταν μια νέα και ευλογημένη κατάσταση, όπως ακριβώς αναγεννάται ο φοίνικας μέσα από τις στάχτες του, ανανεωμένος και αθάνατος. Ο Ιησούς έβλεπε τον εαυτό του ως τον προάγγελο μιας νέας θείας τάξεως...που θα επιβαλλόταν ξαφνικά με τη δύναμη και την επέμβαση του θεού. Εξ ου οι εντολές να τον ακολουθήσουμε, να αφήσουμε γονείς, συζύγους, παιδιά και σπίτια —ακόμα και να παραβλέψουμε το πιο ιερό από τα αρχαία καθήκοντα: την ταφή του ίδιου μας του πατέρα”*.

Άλλο κυρίαρχο χαρακτηριστικό της αποστολής του Ιησού είναι και ο στενός σεκταρισμός της. Ο Ιησούς δεν ήρθε για να σώσει τον κόσμο αλλά μόνον ένα μικρό μέρος του: τους Εβραίους, τους “εκλεκτούς” του θεού, αυτούς που “του έδωσε” ο θεός (βλ. Ματθαίος 10:5-6, Μάρκος 4: 10-12, 13: 22,27, Ιωάννης 6: 37, 44, 65, 17: 2, 6). Όταν μια γυναίκα από τη Χαναάν τον ικέτευσε να βγάλει ένα “δαίμονα” από την κόρη της, ο Ιησούς απάντησε ότι έχει σταλεί μόνο για τα απολωλότα πρόβατα του Ισραήλ. Μόνο όταν η γυναίκα του απάντησε ότι ακόμα και τα σκυλιά τρώνε τα ψίχουλα του αφέντη τους, θαύμασε ο Ιησούς τη μεγάλη της “πίστη” και συμφώνησε να γιατρέψει την κόρη της (Ματθαίος 15: 22-28).

Ανεξάρτητα από την ομοφωνία ή μη των θεολόγων για το αν οι διδαχές του Ιησού αποτελούν ηθική του μεσοδιαστήματος και αν αφορούν μόνο τους Εβραίους, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η έμφασή τους είναι αυστηρά στο υπερκόσμιο. Ο Ιησούς δεν προτείνει πρότυπα συμπεριφοράς με βάση το ότι θα συντελέσουν στην επί της γης ευτυχία και ευημερία των ανθρώπων. Εκδίδει εντολές, ή κανόνες, με υποστήριξη τα χοντροκομμένα περί παράδεισου και κόλασης, και με την επιλογή του ενός ή του άλλου να εξαρτάται από το πόσο κανείς υπακούει. Όπως επισημαίνει ο Richard

Robinson, “πρόκειται απερίφραστα για ζήτημα υποσχέσεων και απειλών”.

B. Η πιο διαδεδομένη ίσως πλάνη σχετικά με τα ηθικά διδάγματα του Ιησού είναι ότι αυτά είναι ιδιαίτερα ασυνήθιστα και πρωτότυπα. Η αλήθεια απέχει πάρα πολύ. Όπως λέει και πάλι η χριστιανή θεολόγος Georgia Harkness, *“σημείο προς σημείο, δεν υπάρχει τίποτα στη διδασκαλία του Ιησού που να μην μπορεί να βρεθεί στην Παλαιά Διαθήκη ή στη διδασκαλία των ραββίνων”*. Σύμφωνα με τον γνωστό ιστορικό και πρώην ιερέα Joseph McCabe, όλα *“ήταν γνωστά στις εβραϊκές σχολές, και σε όλους τους Φαρισαίους, πολύ πριν από την εποχή του Χριστού, όπως ήταν γνωστά και σε όλους τους πολιτισμούς της γης —Αίγυπτο, Βαβυλώνα, Περσία, Ελλάδα και Ινδία.”*

Αξίζει να σημειωθεί πως σε πολλές περιπτώσεις ο Ιησούς δεν ισχυρίστηκε ότι κομίζει την πρωτοτυπία που τώρα του αποδίδεται —όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του διάσημου Χρυσού Κανόνα, που τον υποστηρίζει ο Κομφούκιος 500 χρόνια πριν από τον Ιησού, τον κηρύσσει και ο Χίλελ, Φαρισαίος και πιο ηλικιωμένος σύγχρονος του Ιησού. Στο εβραϊκό Ταλμούδ διαβάζουμε: *“και ο Χίλελ είπε: ό,τι δεν σου αρέσει, μην το κάνεις στον γείτονά σου. Αυτός είναι ολόκληρος ο νόμος· όλα τα υπόλοιπα είναι εξηγήσεις”*. Ο Ιησούς λέει: *“πάντα ουν όσα αν θέλητε ίνα ποιώσιν υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς ποιείτε αυτοίς· ούτος γαρ εστίν ο νόμος και οι προφήται”* (Ματθαίος 7: 12). Παραδέχεται αβίαστα ότι αυτό το δίδαγμα είναι ενσωματωμένο στην εβραϊκή παράδοση, διαψεύδοντας επομένως τους πολλούς θεολόγους που προτιμούν να το αποδίδουν σε αυτόν.

Ανάλογα και τα παρακάτω παραδείγματα:

“Αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν” (Ματθαίος 22: 39).

“Και αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σαυτόν” (Λευιτικόν 19:18).

“Πας ο οργιζόμενος τω αδελφώ αυτού εική ένοχος έσται τη κρίσει” (Ματθαίος 5: 22).

“Ου μισήσεις τον αδελφόν σου τη διανοία σου (Λευιτικόν 19: 17).

“Πας ο βλέπων γυναίκα προς το επιθυμήσαι αυτήν ήδη εμοίχευσεν αυτήν εν τη καρδιά αυτού (Ματθαίος 5: 28).

“Ουκ επιθυμήσεις την γυναίκα του πλησίον σου (Έξοδος 20: 17).

“Όποιος ποθήσει έστω και το μικρό δάχτυλο μιας γυναίκας, έχει ήδη αμαρτήσσει στην καρδιά του” (Ταλμούδ).

[Στμ: Σύμφωνα με τον A. Manguel, στο κατά Ματθαίο συνδέεται η Παλαιά με την Καινή Διαθήκη τουλάχιστον 8 φορές (1.22, 2.5, 2.15, 4.14, 8.17, 13.35, 21.4, 27.95), ενώ υπάρχουν 275 χωρία της ΠΔ που παρατίθενται κατά λέξη στην ΚΔ, και άλλες 235 συγκεκριμένες αναφορές (Alberto Manguel, Η Ιστορία της Ανάγνωσης, εκδ. Νέα Σύνορα 1997, σελ. 169 και 512).]

Αυτά και πολλά άλλα παρόμοια παραδείγματα δείχνουν ότι ο Ιησούς δεν έβλεπε τον εαυτό του ως ηθικό νεωτεριστή και ότι τα διδάγματά του δεν είναι αξιοσημείωτα για την πρωτοτυπία τους. Τα Ευαγγέλια τον απεικονίζουν ως θείο προφήτη και θαυματουργό, όχι ως φιλόσοφο. Δεν ξεχωρίζει για το περιεχόμενο του ηθικού του κώδικα αλλά για την αντίληψη που είχε ως προς τον εαυτό του και την ορισμένη από τον θεό αποστολή του: *“ην γαρ διδάσκων αυτούς ως εξουσίαν έχων, και ουχ ως οι γραμματείς”* (Ματθαίος 7: 29). Η εχθρότητα που συνάντησε από το εβραϊκό κατεστημένο και η κατηγορία της βλασφημίας δεν οφείλονται στα ηθικά του διδάγματα αλλά στο ότι παρουσίαζε τον εαυτό του ως θεία ή περίπου θεία μορφή και τα διδάγματά του ως φέροντα την εξουσία του θεού —στον ισχυρισμό δηλαδή ότι ήταν ο μεσσίας: *“ού δύναμαι εγώ ποιείν απ’ εμαυτού ουδέν. ... ού ζητώ το θέλημα το εμόν, αλλά το θέλημα του πέμψαντός με πατρός. ... τα γαρ έργα α έδωκέ μοι ο πατήρ ίνα τελειώσω αυτά, αυτά τα έργα α εγώ ποιώ, μαρτυρεί περί εμού ότι ο πατήρ με απέσταλκε”* (Ιωάννης 5: 30, 36).

Αν λοιπόν αγνοήσουμε τι έλεγε για τον εαυτό του ο Ιησούς και λάβουμε υπόψη μόνο τι έλεγε για την ηθική, αναφαίνεται ως κατά βάση υπέρ του κατεστημένου. Αν δεν δεχτούμε τη θεία υπόσταση του Ιησού, γίνεται αμέσως στην καλύτερη περίπτωση ένας μέτριος κήρυκας με εσφαλμένα πιστεύω για τα περισσότερα, του εαυτού του συμπεριλαμβανομένου, και στη χειρότερη ένας επηρμένος απατεώνας.

Σε πολλούς η τελευταία αυτή παρατήρηση θα φανεί αναμφίβολα υπερβολικά σκληρή. Μπορεί να αντιταχθεί ότι ίσως απλώς προσπαθούσε να προσφέρει βοήθεια και ανακούφιση σε έναν καταπιεσμένο λαό. Ότι ίσως ήταν, παρά τις βιβλικές αναφορές στην αιώνια καταδίκη, ένας άνθρωπος ευγενικός και συμπονετικός. Ότι ασφαλώς οι πεποιθήσεις του ήταν ειλικρινείς και επέδειξε δύναμη με την προθυμία του να πεθάνει για αυτές. Ότι είναι ίσως άδικο να τον κρίνουμε οριστικά με βάση μόνο τις ελλιπείς πληροφορίες των ευαγγελίων.

Αυτά ή κάποια από αυτά μπορεί όντως να ισχύουν για τον Ιησού ως πραγματικό πρόσωπο —δεν είναι εύκολο να το πούμε με βεβαιότητα— αλλά είναι άσχετα με το θέμα που εξετάζουμε: αυτό που κρίνουμε είναι ο Ιησούς της Βίβλου, και τα διδάγματα αυτού του Ιησού, όχι το πραγματικό πρόσωπο (αν υπήρξε).

Γ. Ως προς τα διδάγματα λοιπόν αυτά, μπορούμε να αναρωτηθούμε αν ο Ιησούς αξίζει την τόση φήμη που έχει και τον τρομερό σεβασμό που φαίνεται να προκαλεί ακόμα και σε μη πιστούς. Η απάντησή μου είναι ένα ανεπιφύλακτο όχι.

Από μόνα τους, τα ηθικά διδάγματα του Ιησού είναι άλλοτε ενδιαφέροντα, άλλοτε ποιητικά, άλλοτε καλωσυνάτα, άλλοτε συγκεχυμένα, άλλοτε βλαβερά και άλλοτε ψυχολογικά επιζήμια σε καταστροφικό βαθμό, ποτέ όμως ιδιαίτερου βάθους. Αν δεν είχε υπάρξει ο τεράστιος ιστορικός τους αντίκτυπος, στα πιο πολλά οι φιλόσοφοι δεν θα έριχναν παρά μια περαστική ματιά. Ελάχιστοι τοποθετούν τον Ιησού στο ίδιο επίπεδο με πνευματικούς γίγαντες όπως ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης, που προηγούνται κατά εκατοντάδες έτη. Μπορεί να συμφωνεί ή να μη συμφωνεί κάποιος με αυτούς τους αρχαίους φιλοσόφους, αλλά τουλάχιστον αυτοί επιχειρηματολογούν για όσα ισχυρίζονται: ο Ιησούς, αντίθετα, εκδίδει εξαγγελίες με υποστήριξη την απειλή βίας.

Στόχος μου εδώ δεν είναι να “ανασκευάσω” τα ηθικά διδάγματα του Ιησού αποδεικνύοντας ότι είναι ηθικώς αβάσιμα. Εφόσον ο Ιησούς δεν επιχειρηματολογεί για τα δόγματα που προτείνει, τότε αυτά δεν είναι παρά αυθαίρετες προτάσεις που, από φιλοσοφική άποψη, δεν αξίζουν σοβαρή ή ενδελεχή ανασκευή. Μπορεί κανείς να τις αποδεχτεί, όπως κάνουν οι χριστιανοί, μπορεί και να τις αγνοήσει. Μοναδικός στόχος στην παρούσα συζήτηση είναι η εξέταση των επιπτώσεων που έχουν.

Όπως έχουμε προαναφέρει, η βασική διδαχή του βιβλικού Ιησού είναι αυτό που οι σύγχρονοι θεολόγοι αρέσκονται να χαρακτηρίζουν ως το να είναι κανείς πλήρως “αφοσιωμένος” ή “ταγμένος”. Αυτά όμως είναι ευφημισμοί για τις λιγότερο κολακευτικές ιδέες της υπακοής και της συμμόρφωσης. Όπως όλοι οι θεολόγοι, όταν ο Ιησούς λέει “πίστεψε”, εννοεί “υπάκουσε”. Και όταν υμνεί ανθρώπους με μεγάλη “πίστη”, υμνεί αυτούς που υπακούουν χωρίς αμφισβήτηση οποιαδήποτε εντολή πιστεύουν πως προέρχεται από τον θεό.

Τι συνεπάγεται η απαίτηση για συμμόρφωση; Πρώτα πρώτα τη θυσία της αλήθειας. Μπορούμε να είμαστε ταγμένοι στη συμμόρφωση ή ταγμένοι στην αλήθεια. Η αναζήτηση της αλήθειας απαιτεί τη χρήση του νου χωρίς περιορισμούς —την ηθική ελευθερία να αμφιβάλλουμε, να εξετάζουμε τα τεκμήρια, να λαμβάνουμε υπόψη αντίθετες απόψεις, να κρίνουμε, να δεχόμαστε ως αληθινό μονάχα κάτι που αποδεικνύεται έτσι— ανεξάρτητα από το αν τα συμπεράσματα που προκύπτουν ευθυγραμμίζονται με ένα συγκεκριμένο πιστεύω.

Η απαίτηση για συμμόρφωση γεννά έτσι μια θεμελιώδη και διεστραμμένα καταστροφική διδασκαλία του Χριστιανισμού: το ότι κάποια πιστεύω βρίσκονται πέρα από κάθε κριτική και το ότι η αμφισβήτησή τους είναι αμαρτία, ήτοι ηθικά εσφαλμένη. Βάζοντας ηθικό περιορισμό στο τι επιτρέπεται να πιστεύουμε, ο Χριστιανισμός αυτοανακηρύσσεται εχθρός της αλήθειας και του μέσου με το οποίο φτάνουμε σ' αυτή: της λογικής.

Ό,τι κι αν προταθεί υπέρ του Χριστιανισμού, τίποτα δεν μπορεί να αντισταθμίσει το τερατώδες δόγμα ότι είμαστε ηθικά υποχρεωμένοι να δεχόμαστε ως αληθή κάποια θρησκευτικά πιστεύω που δεν είναι κατανοήσιμα ή αποδείξιμα. Και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτή η αντίληψη δεν βρίσκεται στο περιθώριο του Χριστιανισμού -βρίσκεται στην καρδιά της αποστολής του Ιησού, και έχει παίξει σημαντικό ρόλο σε ολόκληρη την ιστορία του. Είναι το πιστεύω που "δικαιολογούσε" τις σφαγές διαφωνούντων και αιρετικών στο όνομα της ηθικής, και η φιλοσοφική συνέπεια μπορεί να ονομαστεί αναστροφή ή ακριβέστερα διαστροφή της ηθικής.

Για να είναι κανείς ηθικός, σύμφωνα με τον Ιησού, πρέπει να αλυσοδέσει τη λογική του. Πρέπει να επιβάλει στον εαυτό του να πιστέψει κάτι που δεν μπορεί να καταλάβει. Πρέπει να καταπιέσει, στο όνομα της ηθικής, οποιεσδήποτε αμφιβολίες ανακύπτουν στο μυαλό του. Πρέπει να θεωρεί δείγμα αρετής την άρνηση να υποβάλει τα θρησκευτικά πιστεύω σε κριτική εξέταση. Λιγότερη κριτική οδηγεί σε περισσότερη πίστη —και η πίστη, κηρύσσει ο Ιησούς, είναι η σφραγίδα της αρετής: *"εάν μη στραφήτε και γένησθε ως τα παιδιά, ού μη εισέλθητε εις την βασιλείαν των ουρανών"* (Ματθαίος 18: 3). Τα παιδιά, βέβαια, μπορούν να πιστέψουν σχεδόν οτιδήποτε.

Οι ψυχολογικές επιπτώσεις αυτού του δόγματος είναι ολέθριες. Αν ο άνθρωπος πιστέψει ότι το μυαλό του είναι πιθανός εχθρός, ότι μπορεί να τον οδηγήσει στα "κακά" της αμφιβολίας και της κριτικής, θα αναγκαστεί να είναι πνευματικά αδρανής —να υπονομεύει σκόπιμα το μυαλό του στο όνομα της αρετής. Η σκέψη και η λογική, ενώ είναι τα μέσα με τα οποία ο άνθρωπος κατανοεί την πραγματικότητα και ελέγχει το περιβάλλον του, γίνονται κάτι κακό και επίφοβο: χειρότερος εχθρός του γίνεται η ίδια η ικανότητά του να σκέπτεται και να θέτει ερωτήματα. Αδύνατον να φανταστούμε αποτελεσματικότερο τρόπο για να βάλουμε τον άνθρωπο σε συνεχή συνειδησιακή σύγκρουση και νεύρωση.

Άλλη σημαντική διδασκαλία του Ιησού, όχι άσχετη με την προηγούμενη, είναι ότι

ορισμένα συναισθήματα και επιθυμίες είναι από μόνα τους αμαρτωλά. Και μόνο το να νοιώσουμε ή να επιθυμήσουμε κάτι μπορεί να επιφέρει τη θεία καταδίκη, άσχετα από το αν το συναίσθημα μεταφράζεται σε πράξη. Ακόμα και σήμερα οι χριστιανοί προειδοποιούνται να “μετανοήσουν” για κακά συναισθήματα —πράγμα που συχνά σημαίνει σχετικά με τη σεξουαλική επιθυμία.

Από ηθική άποψη το δόγμα αυτό είναι κατακριτέο, γιατί εξαλείφει την κρίσιμη διαφορά μεταξύ προθέσεως και πράξεως. Ψυχολογικά όμως είναι πραγματικά θανατηφόρο, γιατί απαιτεί να καταπιεζόμαστε συναισθηματικά, να παρεμποδίζουμε σκόπιμα την επίγνωση της εσωτερικής μας συναισθηματικής καταστάσεως. Η ψυχολογική υγεία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το να βρίσκεται κανείς σε επαφή με τα συναισθήματά του. Η πίστη ότι είναι ηθικά ανεπίτρεπτο να αισθανόμαστε κάποια από αυτά σημαίνει πόλεμο με τα ίδια μας τα συναισθήματα. Ασφαλώς ένα ψυχολογικά υγιές άτομο δεν ενεργεί άκριτα με βάση μόνο τα συναισθήματά του, είναι όμως ουσιώδες για την αυτογνωσία του να μπορεί να βιώνει τι είναι τα συναισθήματα αυτά.

Αυτή η γενική στάση απέναντι στα συναισθήματα διαποτίζει όλη τη διδασκαλία του Ιησού. Η Βίβλος λέει ότι πρέπει να “αγαπάμε” τον πλησίον μας όπως τον εαυτό μας. Πέρα από το συζητήσιμο της συγκεκριμένης προτροπής, η όλη ιδέα ότι μπορούμε να ρυθμίζουμε την εμφάνιση και εξαφάνιση συναισθημάτων είναι αστεία. Η αγάπη είναι μιά συναισθηματική αντίδραση σε κάποιες αξίες. Πώς θα την επιβάλουμε αν δεν βλέπουμε τις απαραίτητες αξίες σε ένα άτομο; Ο Ιησούς δεν μας λέει. Απλώς απειλεί με αιώνια τιμωρία όσους δεν υπακούουν.

Αντίστοιχα ο Ιησούς μας ζητά να είμαστε πράοι και ταπεινοί. Ακόμα κι αν παραβλέψουμε το κατά πόσο είναι θετικές τέτοιες παθητικές ιδιότητες, πρέπει να αναρωτηθούμε: πώς μπορεί να μεταβάλει τις εσωτερικές ιδιότητες ενός ανθρώπου η υπόσχεση ανταμοιβής ή η απειλή βίας; Μόνο μία πιθανότητα υπάρχει: αν η απειλή βίας, αιώνιας καταδίκης, πετύχει να τσακίσει το πνεύμα ενός ανθρώπου —αν του στερήσει τη συναισθηματική του δύναμη και τη διανοητική του ανεξαρτησία— τότε όντως θα γίνει πράος και ταπεινός. Ίσως αυτό ήταν που στόχευε ο Ιησούς.

Αυτή η προσέγγιση ως προς τα συναισθήματα στην καλύτερη περίπτωση μπορεί να χαρακτηριστεί ψυχολογικά αφελής. Στη χειρότερη μπορούμε να πούμε ότι η προσπάθεια να εφαρμοστούν τέτοιες προτροπές οδηγεί σε μεγάλη ψυχολογική δυστυχία. Όπως γράφει ο Nathaniel Branden: *“Οι επιθυμίες και τα συναισθήματα*

είναι ακούσια: δεν υπόκεινται σε άμεσο και κατευθείαν βουλευτικό έλεγχο. ... Είναι ανυπολόγιστο το μέγεθος της καταστροφής, της ζημιάς στην ανθρώπινη ζωή, που προκαλεί η πίστη ότι μπορούμε με τη θέλησή μας να εγείρουμε ή να εξαλείψουμε επιθυμίες και συναισθήματα. Για αυτούς που αποδέχονται τις εντολές του Ιησού και όσα αυτές συνεπάγονται γενικότερα ως προς συναισθήματα ανεπιθύμητα ή ανήθικα, οι διδαχές του είναι ξεκάθαρα εντολή για νευρωτική απώθηση”.

Άλλη σημαντική διδακαλία του Ιησού είναι η παθητική έλλειψη αντιστάσεως προς το άδικο. “Αγαπάτε τους εχθρούς υμών, καλώς ποιείτε τοις μισούσιν υμάς, ευλογείτε τους καταρωμένους υμίν” (Λουκάς 6: 27-28). “Μη αντιστήναι τω πονηρώ· αλλ’ όστις σε ραπίσει επί την δεξιάν σιαγόνα, στρέψον αυτώ και την άλλην· και τω θέλοντί σοι κριθήναι και τον χιτώνα σου λαβείν, άφες αυτώ και το ιμάτιον· και όστις σε αγγαρεύσει μίλιον εν, ύπαγε μετ’ αυτού δύο” (Ματθαίος 5: 39-41).

Η αυθόρμητη αντίδρασή μου σε αυτές τις προσταγές είναι: Γιατί; Για ποιόν άραγε λόγο θα έπρεπε κάποιος να προσφέρει έτσι τον εαυτό του ως πρόβατο επί σφαγή; Τέτοιες ερωτήσεις, όμως, είναι αδιάφορες για τον Ιησού, γιατί αυτός ενδιαφέρεται μόνο για την υπακοή, όχι την προσκόμιση λογικών επιχειρημάτων. Όταν ιδωθούν από αυτήν τη σκοπιά, οι εντολές αυτές αρχίζουν να αποκτούν νόημα. Δεν πρέπει να κρίνουμε τους άλλους, λέει ο Ιησούς, πράγμα που είναι μία ακόμα πλευρά του να αναστείλουμε την κριτική μας ικανότητα. Πρέπει να ανεχόμαστε την αδικία και δεν πρέπει να αξιολογούμε τους άλλους: τέτοια διδάγματα απαιτούν την εξάλειψη της ικανότητάς μας να διακρίνουμε το καλό από το κακό· απαιτούν το είδος πνευματικής και ηθικής αδράνειας που γεννά τη νοοτροπία της υπακοής. Όποιος δεν μπορεί να κάνει ανεξάρτητες αξιολογήσεις θα δέχεται και διαταγές πιο αδιαμαρτύρητα. Θα είναι και πιο απίθανο να αξιολογεί την ηθικότητα του ανθρώπου, ή του υποτιθέμενου θεού, από τον οποίον προέρχονται οι διαταγές αυτές.

Ο Ιησούς μας προστάζει να έχουμε πίστη στον θεό και στον ίδιον ως αγγελιοφόρο τού θεού —που σημαίνει να θυσιάσουμε τη λογική μας— και μας υπενθυμίζει ότι ο θεός θα ανταμείψει τους υπάκουους και θα τιμωρήσει τους ανυπάκουους. Μας λέει επίσης ότι ο θεός μας παρακολουθεί ανά πάσα στιγμή και έχει πλήρη γνώση και των πιό κρυφών σκέψεων και αισθημάτων μας. Ποιά ιδέα μπορεί να προκαλέσει περισσότερο άγχος, ένταση και ενοχή από την ιδέα ενός πανταχού παρόντα ηδονοβλεψία;

Ενδιαφέρουσα άσκηση είναι να αναρωτηθούμε, για κάθε δίδαγμα που η Καινή Διαθήκη αποδίδει στον Ιησού, τι προσφέρει σε έναν άνθρωπο που τον χαρακτηρίζει αυτοπεποίθηση, αποτελεσματικότητα και ευτυχία. Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων η απάντηση είναι: απολύτως τίποτα. Όπως το θέτει και ο ίδιος ο Ιησούς: *“ού χρείαν έχουσιν οι ισχύοντες ιατρού, αλλ’ οι κακώς έχοντες· ουκ ήλθον καλέσαι δικαίους, αλλά αμαρτωλούς εις μετάνοιαν”* (Μάρκος 2: 17). Για να ταιριάζει κάποιος στο πλαίσιο της αποστολής του Ιησού πρέπει να θεωρεί τον εαυτό του “αμαρτωλό”, δηλαδή κακόν και άχρηστον στα μάτια του θεού. Για να γίνει αυτό, πρέπει ακριβώς να θυσιάσει την αυτοπεποίθησή του, την αποτελεσματικότητα και την ευτυχία του: *“ουαί υμίν οι γελώντες νυν, ότι πενθήσετε και κλαύσετε”, “πας ο υψών εαυτόν ταπεινωθήσεται και ο ταπεινών εαυτόν υψωθήσεται”* (Λουκάς 6: 25, 14: 11).

Τι απομένει αν θυσιάσουν τα χαρακτηριστικά μιάς ικανοποιητικής ζωής; άνθρωπος χωρίς λογική, χωρίς πάθος, χωρίς αυτοεκτίμηση. Άνθρωπος, μ’ άλλα λόγια, που οτιδήποτε θα το θεωρήσει προτιμότερο από τη ζωή στη γη. Ένας τέτοιος άνθρωπος μπορεί να ισχυρίζεται ότι ο χριστιανισμός του δίνει την ελπίδα της ευτυχίας στην άλλη ζωή, αλλά το μόνο που θα του έχει δώσει στην πραγματικότητα είναι μιά πολύπλοκη δικαιολογία, ντυμένη με ένα λάβαρο ηθικής, να συνεχίσει την τυφλή πορεία της τωρινής ζωής του.

Η ανθρώπινη δυστυχία είναι θλιβερό θέαμα. Είναι όμως θλιβερότερο όταν μεταμφιέζεται σε τήρηση ηθικών αρχών.

George Hamilton Smith

Πηγή: gravityandthewind.blogspot.com